

Poznámky zo

SLOVENSKÉHO JAZYKA

pre 4. ročník
gymnazií
a stredných škôl

Autor: Martin Šlota

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

ZÁKLADY RÉTORIKY, REČNÍCKY VÝCVIK

- rétorika čiže rečníctvo je náuka o výbere jazykových prostriedkov a o vlastnostiach hovoreného prejavu
- jazykový prejav je v rečníckom štýle doplnený mimojazykovými prostriedkami (mimika, gestá, ...)

DEJINY RÉTORIKY

- vznikla v starom Grécku pred vyše 2000 rokmi ako dôsledok spoločenskej situácie (otrokárska demokracia), lebo každý slobodný občan mal právo vystupovať na verejnom zhromaždení alebo na súde ako žalobca alebo obhajca a od jeho rečníckeho umenia často závisel výsledok jeho právneho sporu
- rétorika bola spolu s gramatikou a dialektikou súčasťou vyššieho vzdelania ⇒ bolo veľa dobrých učiteľov a teoretikov rečníctva:
 - Gorgias (485 – 380 p.n.l.) – napísal učebnicu rétoriky, rozpracoval rečnícke figúry
 - Demostenes (384 – 322 p.n.l.) – jeden z najvýznamnejších rečníkov
 - Sokrates (469 – 399 p.n.l.), jeho žiak Platón (427 – 347 p.n.l.) – majstri akademických dialógov
 - Demokritos (460 – 370 p.n.l.)
 - Aristoteles (384 – 322 p.n.l.):
 - najvýznamnejší teoretik rečníctva
 - *Rétorika*:
 - výklad o teórii rečníckeho umenia – definície
 - rozdelená na 3 časti – politické, súdne a pochvalné spisy
 - *Poetika* – prvý teoretický spis o básnickom umení na európskom kontinente
- najväčším zo starorímskych rečníkov bol Marcus Tullius Cicero (106 – 43 p.n.l.)
- novšie dejiny rétoriky sa spájajú so vznikom kresťanského náboženstva – náboženská (kazateľská) rétorika je menej konkrétna, menej polemická a viacej oslavná ako antická rétorika
- univerzity – iný druh rétoriky – akademické prednášky dostávali formu živého prejavu a prenikali do širšej verejnosti
- vznik buržoáznej spoločnosti priniesol rozvoj politického rečníctva – parlament (Anglicko), verejné tribúny (Veľká francúzska revolúcia – Jean Paul Marat)
- vznik marxizmu → potreba nového štýlu na presvedčanie mas → úpadok rétoriky
- 1. súčasné obdobie – renesancia rétoriky – má dôležitú riadiacu a motivačnú funkciu (napr. logické, stručné vysvetlenie príčiny problému viac zmobilizuje k činnosti ako fráзовité „plytké“ vysvetľovanie)

REČNÍCKY ŠTÝL A JEHO ŽÁNRE

- slohové štýly (HANU(PR)):
 - a) hovorový
 - b) administratívny (úradný)
 - c) náučný (odborný)
 - d) umelecký
 - e) publicistický
 - f) rečnícky
- rečnícky štýl má veľa spoločného s publicistickým (obidva sú verejné), preberá aj prvky umeleckého štýlu
- rozdiely medzi rečníckym a publicistickým štýlom sú vlastne rozdielmi medzi ústnym a písomným prejavom – ústny prejav má:
 - kratší, koncentrovanejší a zaujímavejší obsah
 - prehľadnejšiu kompozíciu a štylizáciu
 - výhodu v používaní mimojazykových prostriedkov
 - možnosť doplniť prejav diskusiou
 - vysokú techniku prednesu
- rečnícky prejav musí obsahovať:
 - a) oslovenie (správne poradie oslovovaných – najprv osoby ženského pohlavia, vyššie postavené)
 - b) úvod – rečník by sa ho mal naučiť naspamäť, mal by v ňom naznačiť tému, prípadne použiť rôzne prirovnania, citáty, príslovia, porekadlá
 - c) jadro – rozvedenie problému, fakty, môže sa aj čítať
 - d) záver – zhrnutie, vystupňovanie myšlienky, podľa príležitosti (rečník môže vyvolať smiech, niečo zvolať, vyzvať poslucháčov k činnosti, ...)
- v rečníckom štýle používame:
 - spisovný, zrozumiteľný a spoločensky, vekovo a mentálne primeraný jazyk

- rečnícke otázky a prípadné rečnícke odpovede (nevnucujú názor rečníka, používajú sa častice ako možno, snáď, ...)
- opakovanie slov:
 - za sebou – epizeuxa
 - na začiatku za sebou idúcich veršov (viet) – anafora
 - na konci za sebou idúcich veršov (viet) – epifora
 - na konci jedného a na začiatku druhého verša (vety) – epanastrofa
- rečník by svojím prejavom mal upútať, zaujať, motivovať, na konci presvedčiť, príp. rozosmiať alebo dojať ⇒ príprava rečníckeho útvaru je teda ešte náročnejšia ako vypracovanie písomného útvaru
- žánre rečníckeho štýlu:
 - a) agitačné (politická reč, súdna reč)
 - b) náučné (prednáška, referát, koreferát)
 - c) príležitostné (spoločenský príhovor, smútočný prejav, slávnostný prejav)

UMELECKÉ ROZPRÁVANIE

- umelecké rozprávanie je zachytenie udalostí umeleckým spôsobom, využíva básnické:
 - a) trópy (metafory, metonymie, epitetá, oxymorony – napr. „biela tma“)
 - b) figúry – opakovanie:
 - 1) za sebou – epizeuxa
 - 2) na začiatku za sebou idúcich veršov (viet) – anafora
 - 3) na konci za sebou idúcich veršov (viet) – epifora
 - 4) na konci jedného a na začiatku druhého verša (vety) – epanastrofa
- autorská reč – opis a charakteristika – 1. osoba singuláru (v antirománe 2. osoba singuláru), spisovná reč
- postavy môžu v dialógoch používať slang, vulgarizmy, odborné termíny, ...
- reč postáv:
 - replika = výpoveď
 - dialóg:
 - 1) symetrický (ABABABAB...)
 - 2) nesymetrický (inak):
 - reč postavy môže byť neuvedená (nevlastná priama reč – postava si to myslí) alebo uvedená („“)
- dramatizujúce a estetizujúce prostriedky – krátke vety, nedokončené vety (apozio péza) a historická prezent
- polovetné konštrukcie – prechodník a príčastie
- hlavné druhy úvodu v rozprávaní:
 - a) expozícia – pomalý vstup do deja, zoznámenie sa s prostredím, charakteristiky a opisy
 - b) in media res – priamy skok do deja, začína rovno so zápletkou
 - c) retrospektíva – pohľad do minulosti (hlavne pri detektívkach)